

Міністерство освіти і науки України
Управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації
Рівненський професійний ліцей

**На допомогу майстру виробничого
навчання
щодо ведення педагогічних
спостережень за учнями**

Укладачі:
Ліпіщук Л. В.
Легенька Ю.В.

Рівне - 2015

Завдання даної карти-схеми - допомогти найбільш точно і наочно уявити собі індивідуальні особливості учня, щоб в кінцевому підсумку виявити у кожної дитини ті позитивні моменти, з опорою на які повинен будуватися виховний процес.

Карта-схема включає три розділи:

I. Загальні відомості про учня (анкетні дані, відомості про стан здоров'я, успішності).

II. Прояви особистісних якостей в поведінці учня (спрямованість інтересів, ставлення до праці, до інших людей, ставлення до оточуючих).

III. Особливості психічних процесів та емоцій. Заповнення цієї карти-схеми в основному будується на ґрунті «потрібне підкреслити», тобто в кожному з пунктів, що містять шкалу можливих проявів тієї чи іншої якості, класному керівнику необхідно підкреслити притаманний, на його думку, даній дитині ступінь вираженості цієї якості.

Розділ I Загальні відомості про учня

1. Анкетні дані

Прізвище, ім'я

Дата народження

Повна назва навчального закладу

2. Відомості про стан здоров'я.

2.1. Чи часто хворіє (часто, середньо, рідко)

2.2. Хронічне захворювання (які)

2.3. Особливості функціонування нервової системи:

– Швидко стомлюється : стомлюється після тривалого навантаження: невтомний

– Швидко переходить від радості до смутку без видимої причини: адекватна зміна настрою: стабільний у прояві настрою

– Переважає збудження : збудження і гальмування врівноваженість: переважає гальмування.

3. Успішність

(Відмінна, добра, задовільна, незадовільна)

4. Позацікційні заняття (систематичні)

4.1. Заняття суспільно - корисною працею(якою)

4.2. Заняття художньою самодіяльністю (якою)

4.3. Заняття в гуртках, клубах, штабах, бригадах (яких)

4.4. Заняття спортом (яким)

4.5. Заняття організаторською діяльністю (якою)

Розділ II Прояв особистісних якостей у поведінці учня

А. Спрямованість інтересів:

1. на навчальну діяльність

2. на трудову діяльність

3. на художньо - естетичну діяльність

4. на досягнення у спорті, туризмі

5. на відносини між людьми

Б. Ставлення до справи

1. Громадська активність

2. Бере активну участь у всіх громадських справах, не рахуючись власним часом.

3. Бере активну участь у громадських справах, але намагається не витратити на це свого особистого.

4. Не проявляє активності у суспільному житті, але доручення виконує.

5. Рідко бере участь у громадських справах.

6. Відмовляється брати участь у громадських справах.

2. Працьовитість

1. Будь-яку роботу учень завжди виконує охоче, шукає роботу сам і намагається зробити її добре.

2. Як правило, охоче береться за роботу, намагаючись виконати її добре. Випадки протилежного характеру рідкісні.

3. Рідко охоче береться за роботу.

4. Завжди ухиляється від виконання будь-якої справи.

3. Відповідальність.

1. Завжди добре і в призначений строк виконує будь-яку доручену справу.

2. У більшості випадків добре і в строк виконує доручену йому роботу .

3. Часто не виконує в строк (або виконує погано) доручену йому справу.

4. Дуже рідко виконує доручену йому справу.

5. Ніколи не доводить до кінця доручені йому справи.

4 . Ввічливість, тактовність.

1. Всі його вчинки і слова свідчать про повагу до інших людей.

2. Майже завжди виявляє належну повагу до інших людей.

3. Часто буває нечемним і нетактовний.

4. Часто неприпустимо різкий, грубий . Нерідко затіває сварки.

5. Завжди різкий, невтриманий як у спілкуванні з ровесниками, так і зі старшими. У сварці ображає інших, грубить.

Г. Ставлення до себе.

5 . Скромність

1. Ніколи не виставляє на показ своїх достоїнств, заслуг .

2. Іноді на прохання товаришів розповідає про свої дійсні досягнення, достоїнства.

3. Сам розповідає товаришам про всі свої дійсні досягнення, достоїнства.

4. Часто хвалиться ще не зробили або тим, у чому він приймає дуже малу участь, до чого має мало відношення.

5. Хвалиться навіть незначними досягненнями, перебільшеними достоїнствами.

6. Впевненість у собі.

1. Ніколи не радиться з іншими, не шукає допомоги навіть тоді, коли це слід було б зробити.

2. Всі завдання, доручення виконує без допомоги інших. Звертається за допомогою тільки у випадку дійсної необхідності.

3. Часом , виконуючи важку задачу, звертається за допомогою, хоча міг би справитися сам .

4. Часто при виконанні завдань, доручень просить допомоги, підтримки інших, навіть якщо сам може впоратися.

5. Постійно, навіть у простих справах, потребує схвалення і допомоги інших.

7. Самокритичність.

1. Завжди з увагою вислуховує справедливую критику, наполегливий у виправленні власних недоліків.

2. У більшості випадків правильно реагує на справедливую критику, прислухається до добрих порад.

3. Часом прислухається до справедливих зауважень, намагається їх враховувати.

4. До критичних зауважень, порад відноситься неухважно, не намагається виправити недоліки.

5. Відкидає будь-яку критику. Відмовляється визнавати свої очевидні промахи, нічого не робить для їх виправлення.

Д. Вольові якості особистості.

8. Сміливість

1. Завжди вступає в боротьбу, навіть якщо супротивник сильніший за нього.

2. У більшості випадків вступає в боротьбу, навіть якщо супротивник його сильніше.

3. Не завжди може змусити себе вступити в боротьбу з противником сильніше його самого.

4. У більшості випадків відступає перед силою.

5. Завжди відступає перед силою, боїться.

9. Рішучість

1. Завжди самостійно, без коливань приймає відповідальне рішення.

2. У більшості випадків без коливань приймає відповідальне рішення.

3. Іноді коливається перед відповідальним рішенням.

4. Рідко вирішується прийняти яке-небудь відповідальне рішення.

5. Не в змозі самостійно прийняти будь-яке відповідальне рішення.

10. Самовладання

1. Завжди вміє придушити небажані емоційні прояви.

2. Як правило, вміє впоратися зі своїми емоціями. Випадки протилежного характеру поодинокі.

3. Часом не вміє впоратися зі своїми емоціями.

4. Часто не може придушити небажані емоції.

5. Погано володіє своїми почуттями, легко впадає в стан розгубленості, пригніченості та інше.

Є. Положення учня в дитячому колективі.

11. Авторитет у групі.

1. Користується безумовним авторитетом практично серед усіх однокласників: його поважають, рахуються з його думкою, довіряють відповідальні справи.

2. Користується авторитетом серед більшості однокласників.

3. Користується авторитетом тільки у частини однокласників (у мікрогрупі, тільки серед хлопців або серед дівчат)

4. Користується авторитетом у решти учнів.

5. У класі авторитетом не користується.

Розділ III. Особливості психічних процесів і емоцій.

1. Увага.

1. Завжди легко і швидко зосереджує свою увагу на поясненні викладача. Ніколи не відволікається на уроці, помилок через неуважність на уроці не робить.

2. Досить уважно слухає пояснення викладача. Відволікається рідко, іноді зустрічаються помилки через неуважність.

3. Не завжди уважно слухає пояснення викладача. Періодично відволікається, часто робить помилки через неуважність, але виправляє їх при перевірці.

4. Слухає досить уважно тільки в тому випадку, якщо йому цікаво. Часто відволікається. Постійно робить помилки через уважність, при перевірці не завжди виправляє їх.

5. Як правило, повільно і з напругою зосереджує свою увагу на уроці, мало що засвоює з пояснень викладача через постійні відволікання. Робить багато помилок через неуважність і не помічає їх при перевірці.

2. Пам'ять.

1. При заучуванні завжди розбирається у структурі та змісті матеріалу. Але і матеріал, що вимагає механічного заучування, запам'ятовується їм легко.

2. При заучуванні може запам'ятати лише те, у чому попередньо розбирався, зрозумів. Матеріал, що вимагає механічного заучування, дається важко.

3. Матеріал, що вимагає механічного заучування, засвоює дуже легко, достатньо 1-2 рази подивитися його. Має звичку не розумітися в структурі і змісті засвоюваного матеріалу.

4. При заучуванні довго розбирається в матеріалі. При викладі робить помилки за формою, але зміст викладає точно.

5. Для запам'ятовування матеріалу багаторазово механічно повторює його, без розбору і осмислення, робить смислові помилки.

3. Мислення

1. Швидко охоплює суть матеріалу, завжди в числі перших вирішує задачі, часто пропонує власні оригінальні рішення.

2. Досить швидко розуміє матеріали, швидше багатьох вирішує завдання, іноді пропонує власні оригінальні способи вирішення.

3. Задовільно сприймає матеріал після пояснення викладача, вирішує завдання в середньому темпі, зазвичай власних оригінальних рішень не пропонує.

4. У числі останніх уловлює суть пояснень викладача, відрізняється повільним темпом обмірковування та рішення.

5. Сприймає матеріал, тільки після додаткових занять, вкрай повільно вирішує задачі, при вирішенні завдань сліпо використовує відомі «шаблони».

4. Емоційна реактивність

1. Завжди емоційно реагує на будь-які життєві явища, його може глибоко, до сліз, схвилювати розповідь, кінофільм.

2. Зазвичай емоційно реагує на життєві явища, але рідко що його може схвилювати глибоко.

3. Рідко виявляє живу емоційну реакцію на події.

4. Жива емоційна реакція практично відсутня.

5. Загальний емоційний тонус.

1. Постійно жвавий, дуже активний у всіх сферах ліцеєного життя, в усе втручається, береться за всі справи.

2. Жвавий, в міру активний у всіх сферах ліцеєного життя.

3. Жвавий, активний тільки в деяких сферах ліцеєного життя.

4. У порівнянні з товаришами менш активний і жвавий.

5. Практично завжди млявий, апатичний у всіх сферах ліцеєного життя, незважаючи на те, що здоровий.

6. Емоційна врівноваженість

1. Завжди спокійний, у нього не буває сильних емоційних спалахів.

2. Зазвичай спокійний, емоційні спалахи дуже рідкісні.

3. Емоційно врівноважений.

4. Підвищена емоційна збудливість, схильний до бурхливих емоційних проявів.

5. Запальний: часто сильні емоційні спалахи з незначного приводу

Методики

МЕТОДИКА «ВАШІ ЗДІБНОСТІ»

Інструкція

Вам пропонується відповісти на запитання. Якщо ви ствердно відповідаєте на запитання, то поруч із номером поставте знак «+», якщо ні, то знак «-».

Бланк

I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX	
№ запитання	Варіант відповіді	№ запитання	Варіант відповіді	№ запитання	Варіант відповіді	№ запитання	Варіант відповіді	№ запитання	Варіант відповіді	№ запитання	Варіант відповіді	№ запитання	Варіант відповіді	№ запитання	Варіант відповіді	№ запитання	Варіант відповіді
1		2		3		4		5		6		7		8		9	
10		11		12		13		14		15		16		17		18	
19		20		21		22		23		24		25		26		27	
28		29		30		31		32		33		34		35		36	
37		38		39		40		41		42		43		44		45	

Запитання

Чи правильно, що в дитинстві ви дуже любили:

- 1) довго грати в рухливі ігри?
- 2) Продумувати ігри й верховодити в них?
- 3) Грати в шашки і шахи?
- 4) Ламати іграшки, щоб подивитися, що всередині?
- 5) Читати вірші чи співати пісні?
- 6) Розмовляти з новими людьми або ставити запитання?
- 7) Слухати або складати казки або історії?
- 8) Малювати самостійно або спостерігати?
- 9) Слухати або складати казки або історії?

Чи подобається вам зараз:

- 10) займатися на уроках фізкультури або в спортивній школі?
- 11) Добровільно брати на себе організатора справи?
- 12) Допомогати дітям вирішувати математичні задачі?
- 13) Читати про відомі відкриття й винаходи?
- 14) Брати участь в художній самодіяльності?
- 15) Допомогати іншим людям розбиратися в їхніх проблемах?
- 16) Читати або дізнаватися щось нове про мистецтво?
- 17) Займатися в студії образотворчого мистецтва чи гуртку?
- 18) Писати твір на вільну тему?

Чи одержуєте ви особливе задоволення:

- 19) Від участі в боротьбі в спортивному змаганні?
- 20) Від свого вміння розставити людей, розподілити роботу?
- 21) Від розв'язання важких математичних задач?

- 22) Від виправлення побутових електро- та радіоприладів?
- 23) Від гри на сцені?
- 24) Від спілкування з людьми?
- 25) Від знайомств із новими музичними інструментами, музичними творами?
- 26) Від відвідування художньої виставки?
- 27) Від переказу якоїсь події, прочитаного або почутого?

Чи часто вас тягне:

- 28) До тривалих фізичних вправ?
- 29) До справ у групі, що вимагає вашої ініціативи або наполегливості?
- 30) До розгадування математичних шарад?
- 31) До виготовлення яких-небудь моделей?
- 32) Брати участь у постановці спектаклів?
- 33) Допомогати людям, співчувати їм?
- 34) Пограти на музичному інструменті?
- 35) Помалювати фарбами або олівцями?
- 36) Писати вірші або просто вести щоденник?

Чи любите ви тривалий час:

- 37) займатися спортом чи фізичною працею?
- 38) Енергійно працювати разом з іншими?
- 39) Займатися кресленням або грати в шахи?
- 40) Копатися в механізмах, приладах?
- 41) Піклуватися про молодших, слабких або хворих людей?
- 42) Думати над долями людей?
- 43) Виконувати музичні п'єси?
- 44) Малювати, ліпити, фантазуючи при цьому?
- 45) Готуватися до доповіді, повідомлення, твору?

Підбиття підсумків

Підрахуйте загальну суму балів по вертикалі. Кожний стовпчик по вертикалі характеризує один із напрямків у розвитку здібностей особистості.

- I. Фізичні здібності.
- II. Організаційні здібності.
- III. Математичні здібності.
- IV. Конструкторсько-технічні здібності.
- V. Артистичні здібності.
- VI. Комунікативні здібності.
- VII. Музичні здібності.
- VIII. Художньо-образотворчі здібності.
- IX. Філологічні здібності.

Найбільш розвиненими є здібності, у стовпчиках яких виявилось найбільше позитивне число.

МЕТОДИКА «ВИ ТА ІНШІ ЛЮДИ»

Інструкція

Уявіть, що вони ви робитимете подумки прогулянку полісі, де з ними може відбутися все, що завгодно. Уважно слухайте і все, що уявили, запишіть.

1. Отже, ви йдете по лісі. Уявіть собі, який це ліс: світлий чи темний, рідкий чи густий, просторий чи частий. Ідете ви по стежці чи самі прокладаєте шлях. Запишіть.
2. Ви йдете і бачите перед собою чашку. Уявіть її й опишіть її: брудна чи чиста; колір; матеріал, з якого зроблена; міцна чи тендітна. Запишіть.
3. Ви зустрічаєте перешкоду у вигляді заростей чагарнику. Що будете робити? Запишіть.
4. У лісі ви побачили будинок. Розглянете й опишіть, як він виглядає. Увійдіть у будинок. Що ви там побачили? Що ви будете робити в будинку?
5. У лісі вам зустрів вовк. Опишіть свої дії при зустрічі зі страшним вовком.
6. В подальшій вашій подорожі ви вийшли до озера. Що ви будете робити біля озера? Запишіть.

Обробка отриманих даних

1. Ліс, як відомо, це — товариство, соціальне середовище, у якому живе людина. Характеристика лісу — це сприйняття і ставлення людини до певного середовища. Якщо страху немає перед майбутнім і перед товариством, то, як правило, ліс світлий і просторий. Упевненість і відсутність тривожності виявиться в наявності стежки і дороги. Якщо людина не впевнена в собі, то ліс у неї темний, а стежку вона не бачить. Може бути й так: коли ліс темний, а людина сама прокладає шлях. Це свідчить про невпевненість і страх, але наполегливість і спроби перебороти свої страхи.

2. Опис чашки психологи пов'язують зі сприйняттям людиною самої себе, із самооцінкою, ставленням до себе. Приміром, чиста чашка — це сприйняття себе як позитивної людини, брудна — критичне ставлення до себе. Колір чашки також дає певну інформацію. Світлий колір чашки (рожева, біла, блакитна і т. д.) пов'язаний з високою моральністю, червоний — з активністю, зелений — із прагненням до лідерства, синій — із замкнутістю, фіолетовий — з емоційністю та схильністю до мистецтва. Тендітний матеріал, з якого зроблена

чашка, говорить про невпевненість людини. Дорога антикварна чашка свідчить про високу самооцінку.

3. Подолання заростей чагарників свідчить про вміння переборювати труднощі в реальному житті. Якщо людина йде напролом, то вона сама справляється із труднощами. Якщо обходить їх, то це людина, яка не вміє переборювати труднощі або любить створювати їх собі сама.

4. Опис будинку характеризує сприйняття людиною своєї сім'ї. Міцний будинок — це гарна сім'я, у якій людині затишно і там вона захищена. Іноді описують багатоповерховий будинок. Це говорить про те, що людині приділяється мало уваги в сім'ї. Який будинок усередині і як поводить себе людина, говорить про відносини в сім'ї. Якщо затишно й світло — то в сім'ї все добре. Темні кімнати, бруд свідчать про неблагополуччя, самотність і незахищеність людини.

5. Зустріч із вовком і поводження в цій ситуації говорить про вміння людини переборювати свої страхи. Якщо тікає, то шукає захисту в інших людей. Якщо намагається вмовити вовка, то страх заганає всередину себе і підвищується тривожність. Використання зброї і спроба подолати вовка демонструє агресію й озлобленість людини.

6. За поведінкою біля озера можна говорити про ставлення людини до життя. Якщо в озеро спробували ввійти, замочили ноги або викупалися, то в людини активне ставлення до життя, якщо до води підійшли, але не доторкнулися до неї або не підійшли взагалі, це свідчить про деяку депресію людини.

У підлітковому віці спостерігається інтерес до свого внутрішнього світу, підліток починає замислюватися про власну зовнішність, про свої розумові здібності, про силу характеру. Таким чином, і формується система уявлень про себе, тобто самооцінка. Самооцінка визначає взаємини з оточуючими, від неї залежать самокритичність, вимогливість до себе, ставлення до своїх успіхів і невдач.

Інструкція

Перед вами 32 судження, які оцінюються п'ятьма варіантами відповідей:
дуже часто – 4 бали; часто – 3 бали; іноді – 2 бали; рідко – 1 бал; ніколи – 0 балів.

Судження

1. Мені постійно хочеться, щоб мене підбадьорювали.
2. Постійно почуваю відповідальність за доручену мені роботу.
3. Я турбуюся про своє майбутнє.
4. Багато хто мене ненавидить.
5. Я маю меншу ініціативу, ніж інші.
6. Я турбуюся за свій психічний стан.
7. Я боюся виглядати дурнем.
8. Зовнішній вигляд інших кращий, ніж у мене.
9. Я боюся виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я часто припускаюся помилок у письмових роботах.
11. На жаль, я не завжди можу викласти свої думки.
12. Мені часто не вистачає впевненості у собі.
13. Мені б хотілося, щоб мене частіше хвалили.
14. Я занадто скромний.
15. Моє життя нецікаве.
16. Багато хто неправильно думки про мене.
17. Мені ні з ким поділитися своїми думками.
18. Від мене чекають багато чого.
19. Батьки не дуже цікавляться моїми досягненнями.
20. Я злегка бентежуся у спілкуванні з новими людьми.
21. Я відчуваю, що багато людей не розуміють мене.
22. Я не почуваю себе в безпеці.
23. Я часто хвилююся і даремно.
24. Я себе почуваю ніяково, коли відповідаю біля дошки.
25. Я постійно почуваю себе скуто.
26. Я думаю, що говорять про мене за моєю спиною.
27. Я впевнений, що інше всі сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що із мною має трапитися яка-небудь неприємність.
29. Мене хвилює думка про те, як інші ставляться до мене.
30. На жаль, я не дуже товариський.
31. У суперечках я висловлююся лише тоді, коли впевнений у своїй правоті.
32. Я думаю про те, що чекають від мене товариші.

Підведення підсумків

Знайдіть загальну суму.

Сума балів від 0 до 25 свідчить про високий рівень самооцінки, приму людина правильно реагує на зауваження інших і рідко сумнівається у своїх діях.

Сума балів від 26 до 45 свідчить про середній рівень самооцінки, при іму людина рідко страждає від «комплексу неповноцінності» і лише від часу підлаштовується під думку інших.

Сума балів від 46 до 128 балів вказує на низький рівень самооцінки, і якому людина болісно переносить критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди зважати на думку інших і часто страждає від «комплексу неповноцінності».

МЕТОДИКА «ВАША МОРАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ»

Мета: визначити своє ставлення до моральних норм поведінки (відповідальності, самокритичності, чуйності, справедливості, спрямованості).

Інструкція

Перед вами опис різних життєвих ситуацій. Як би ви вчинили, опинившись у одній з них? Із запропонованих відповідей виберіть ту, котра збігається з вашою точкою зору і запишіть літеру, під якою цей варіант.

Ситуації

1. Під час канікул, коли ви зібралися поїхати відпочити, майстер в. н. зненацька попросив допомоги привести в порядок навчальний кабінет. Що ви зробите?

- а) скажете, що згодні допомогти, і відкладете свій від'їзд;
- б) зберете однокласників і разом з ними зробите всю роботу за один день;
- в) пообіцяєте виконати роботу після повернення;
- г) порадите залучити на допомогу того, хто залишається в місті;
- д) ваш варіант.

2. Вам дали доручення, яке вам не до душі, але його виконання терміново необхідне колективу. Як ви вчините?

- а) сумлінно виконаєте доручення;
- б) залучите до виконання доручення однокласників;
- в) попросите дати вам інше, більш цікаве для вас доручення;
- г) знайдете привід для відмови;
- д) ваш варіант.

3. Ви випадково почули, як група однокласників висловлювала справедливі, але неприємні зауваження на вашу адресу. Як ви вчините?

- а) постараетесь пояснити їм свою поведінку;
- б) переведете розмову на жарт, але постараетесь як найшвидше виправити ті недоліки, про які йшлося;
- в) зробите вигляд, що нічого не чули;
- г) скажете однокласникам, що вони самі не кращі за вас, особливо тому, що говорять під час вашої відсутності;
- д) ваш варіант.

4. Ви стали свідком того, як одна людина незаслужено скривдила іншу. Як ви вчините?

- а) зажадаєте від кривдника вибачень на адресу потерпілого;
- б) розберетеся в причинах конфлікту і доможетеся його усунення;
- в) виразите співчуття тому, кого скривдили;
- г) зробите вигляд, що вас це не стосується;
- д) ваш варіант.

5. Випадково, не бажаючи того, ви завдали невеликої шкоди або заподіяли зло іншій людині. Як ви вчините?

- а) зробите все, щоб усунути наслідки шкоди і завданого зла;
- б) вибачитесь, поясните потерпілому, що не хотіли цього;

в) постарайтеся, щоб ніхто не помітив завданої вами шкоди, зробіть вигляд, що не винні;

г) звалите провину на того, хто постраждав: нехай не лізе – сам винен;

д) ваш варіант.

6. Під час уроку фізкультури під час командної гри ви трохи поранили ногу. Як ви вчините?

а) продовжите гру, як ні в чому не бувало;

б) збігаєте в медпункт, і після надання допомоги повернетеся в гру;

в) поясните ситуацію дітям і підете в роздягальню;

г) кинете гру і, кульгаючи, підете;

д) ваш варіант.

Підбиття підсумків

Якщо у ваших відповідях переважають відповіді «а», то це свідчить про активне, стійке, позитивне ставлення до відповідних моральних норм.

Якщо у відповідях переважає «б», то це ставлення можна вважати активним, але недостатньо стійким.

Перевага відповідей «в» свідчить про пасивне і недостатньо стійке ставлення до відповідних моральних норм.

Перевага відповідей «г» – ставлення негативне, нестійке.

МЕТОДИКА «ЧИ ГАРНИЙ ВИ ДРУГ?»

Інструкція

Відповідайте на запитання і підрахуйте отримані бали.

1. Ви знаєте багато забавних історій про одного зі своїх приятелів:

а) розповідаєте їх іншим людям (1 бал);

б) розповідаєте, не назвавши імені (2 бали);

в) залишите при собі (3 бали).

2. Ваш друг часто бере ваш підручник, навчальне приладдя, але ніколи не поспішає повернути взяті речі. Зараз він хотів би взяти дорогу стругачку для олівців. Як ви вчините:

а) дасте її (2 бали);

б) скажете, що у вас її немає (1 бал);

в) відмовите, пояснивши причину (3 бали).

3. Друг випадково зламав вашу улюблену річ. Що ви зробите:

а) зробите вигляд, що нічого страшного не відбулося (3 бали);

б) попросите оплатити втрату (2 бали);

в) влаштуєте маленький скандал (1 бал).

4. Ваш друг спілкується з людиною, що вам несимпатична. У такому разі:

а) припините бачитися із другом (2 бали)

б) нічого не скажете, і продовжуватимете дружні стосунки (3 бали);

в) скажете, що він повинен вибрати між вами й тією людиною (1 бал).

5. Почуваєте, що у вашого друга через його ставлення до навчання незабаром будуть великі неприємності. Тоді ви:

а) порвете стосунки з ним, щоб не постраждати самому (1 бал)

б) відверто поговорите з ним (3 бали)

в) продовжите дружбу, як і раніше (2 бали).

6. Вважаєте, що справжній друг повинен:

а) ділитися з вами всім (1 бал)

- б) говорити тільки те, що хоче (3 бали)
 - в) залишати свої думки й проблеми при собі (2 бали).
7. Вам відомо, що друг забув гроші й не може оплатити собі сніданок у буфеті. У вас грошей досить. Ви говорите:
- а) «Підемо, я почастую тебе, зробиш мені приємність» (2 бали);
 - б) «Згадай, скільки разів ти мені допомагав. Моя послуга ніщо в порівнянні із цим» (3 бали)
 - в) «Переб'єшся! Треба економити!» (1 бал).
8. Як ви зробите, якщо вам треба позичити гроші в друга:
- а) натякнете здалеку (1 бал)
 - б) попросите в борг (2 бали)
 - в) нічого йому не скажете (3 бали).
9. Ваш друг купив обновку, що, як вам здається, йому не личить. Тоді ви:
- а) скажете, що вона йому не личить (1 бал)
 - б) скажете, що вона йому не личить, і поясните, чому (2 бали)
 - в) нічого не скажете (3 бали).
10. Ви вважаєте, що ваш друг:
- а) кращий за вас (2 бали)
 - б) гірший за вас (1 бал)]
 - в) такий же, як ви (3 бали).

Підбиття підсумків

Підрахуйте бали.

21 – 30 балів — ви дійсно гарний друг. Ваші друзі вірять і захоплюються вами. З повним правом можете сподіватися, що при необхідності вони прийдуть до вас на допомогу. Зрозуміло, якщо і ви будете робити так само.

15 – 30 балів — у вас є друзі, але, як більшість із нас, ви іноді не проявляєте у стосунках з ними належного розуміння. Коли не знаєте, як реагувати, спробуйте поставити себе на місце іншої людини.

10 – 14 балів — ви схильні більше звертати увагу на себе, ніж на оточуючих. Це ваша риса – бар'єр перед справжньою дружбою. Щоб стати гарним другом, потрібно проявляти більше інтересу до інших людей та їхніх проблем.

Підліток очікує від друга чесності, відкритості, особливо у вираженні тих почуттів, які стосуються їх дружби. Повинні бути чуйність і взаєморозуміння. У такому випадку дружба для підлітка буде психологічною підтримкою. Він зростає, сумнівається, не впевнений у собі. Свої переживання з цього приводу він повинен обговорити із другом. Підліткові важливо, щоб хтось поділяв його тривоги і побоювання.

Таким чином, друзі допомагають підліткові знайти душевні сили, допомагають у формуванні образу «Я». Вони вчаться спілкуватися і ладити одне з одним, з'являється емоційна прихильність, розвиваються особисті й соціальні навички.

МЕТОДИКА «ВИ ХУДОЖНИК ЧИ МИСЛИТЕЛЬ?»

Інструкція

Відповідайте на наступні твердження, користуючись одинадцяти- бальною системою: категоричному запереченню відповідає 0 балів, беззастережній згоді – 10, проміжне відношення – 5-6.

Твердження

- 1) У мене переважає гарний настрій.
- 2) Я пам'ятаю те, чому вчився в першому класі.
- 3) Прослухавши один раз, вдруге мелодію я можу правильно відтворити її.
- 4) Коли я слухаю розповідь, то уявляю її в образах.
- 5) Я вважаю, що емоції в розмові тільки заважають.
- 6) Мені важко дається алгебра.
- 7) Я легко запам'ятовую незнайомі обличчя.
- 8) У групі приятелів я першим починаю розмову.
- 9) Якщо обговорюють чийсь ідеї, то я вимагаю аргументів, тому що на віру нічого не сприймаю.
- 10) У мене переважає поганий настрій.

Підбиття підсумків

Підрахуйте окремо суму балів по рядках 1, 2, 5, 8, 9 (ліва півкуля). Підрахуйте окремо суму балів по рядках 3, 4, 6, 7, 10 (права півкуля). Порівняйте отримані суми.

Якщо у вас «лівопівкульний» результат більше, ніж на 5 балів перевищує «правопівкульний», то ви належите до логічного типу мислення. Ви, загалом, оптиміст і вважаєте, що більшу частину своїх проблем у стані вирішити самостійно. Ви легко вступаєте в контакт із людьми. У своїх вчинках більше покладаєтеся на розрахунок, ніж на інтуїцію.

Якщо у вас «правопівкульний» результат більше, ніж на 5 балів перевищує «лівопівкульний», то ви належите до художнього складу. Такі люди трохи схильні до песимізму. Бажають покладатися більше на власні почуття. Не дуже товариські, зате продуктивно працюють навіть у несприятливих умовах (наприклад, шум).

Якщо «лівопівкульний» і «правопівкульний» результати не дуже відрізняються, то така людина поєднує у собі ознаки логічного й художнього мислення. Вона успішна там, де потрібне вміння бути послідовним і ретельним.

Ця методика дає одне із пояснень, чому одні шкільні науки даються легше, а інші, навпаки, важче.

МЕТОДИКА «ВАШ ТИП АКЦЕНТУАЦІЇ»

Акцентуація – це надмірне посилення окремих рис характеру, що впливають на щонебудь, наприклад, що заважають контакту з іншими людьми.

Інструкція

Перед вами текст, у якому до кожного типу акцентуації додається кілька характеристик. Відзначте тільки ті характеристики, у яких ваша відповідь збіглася з відповіддю в дужках.

Текст

1. Гіпертимічний тип:

У вас звичайно гарний настрій? (так)

Ви заповзятливі? (ні)

Можете бути душею компанії? (так)

Невдачі сприймаєте з гумором? (так)

2. Дистимічний тип:

Ваш настрій звичайно трохи пригнічений? (так)

У бесіді ви зазвичай небагатослівні? (так)

Чи здатні ви бути веселим? (ні)

Чи подобається вам бувати в компанії? (ні)

3. Циклоїдний тип:

- Чи бувають у вас переходи від веселого настрою до засмученого? (так)
 Чи бувають у вас безпричинні коливання настрою? (так)
 Чи стаєте ви веселіше у веселій компанії? (так)
 Чи буває, що, засинаючи з гарним настроєм, ви вранці прокидаєтесь з поганим? (так)
 4. Збудливий тип:
 Чи легко вас розсердити? (так)
 Чи можете ви, вийшовши із себе, пустити в хід кулаки? (так)
 5. Застряючий тип:
 Чи довго ви переживаєте із приводу конфліктів, неприємностей? (так)
 Чи завзяті ви в досягненні мети, якщо зустрічаєте багато перешкод? (так)
 Чи чутливі ви до прикростей, образ? (так)
 Чи відстоюєте ви свої інтереси, якщо з вами вчиняють несправедливо? (так)
 Чи намагаєтесь ви помиритися з тими, кого скривдили? (ні)
 6. Педантичний тип:
 Ідучи з дому, чи перевіряєте ви, чи закритий газ, чи погашене світло, чи замкнені двері? (так)
 Чи траплялося вам, ідучи з дому, повернутися і перевірити, чи не трапилося чогось? (так)
 Чи дратують вас книги, що неакуратно стоять на полиці? (так)
 Чи траплялося вам переписати через помарку сторінку в зошиті? (так)
 7. Тривожний тип:
 Чи боїтесь ви собак, грози? (так)
 Вам неприємно входити в порожню неосвітлену кімнату? (так)
 Чи часто вам сняться страшні сни? (так)
 8. Емотивний тип:
 Чи може сумний фільм схвилювати вас до сліз? (так)
 Чи переживаєте ви чуже горе, як своє? (так)
 9. Демонстративний тип:
 Чи люблять вас всі ваші знайомі? (так)
 Чи не важко вам виступати на сцені, перед великою аудиторією? (ні)
 10. Екзальтований тип:
 Чи бувало у вас почуття, що щастя переповняє вас? (так) Чи може розчарування повалити вас у розпач? (так)

Обробка результатів

Визначити кількість збігів за кожним типом.

Кількість значимих відповідей за типами 4, 8, 9 і 10 подвойте. Наприклад, в 4-му типі у вас збіглася 1 відповідь. Отже, $1 \times 2 = 2$. Отже, в 4-му типі у вас результат 2.

Визначте, у якому типі у вас виявився найбільший результат.

Виходить, ви належите до даного типу.

Охарактеризуємо особливості кожного з 10 типів.

Гіпертимічний тип відрізняється піднятим настроєм, має репутацію «спритної» людини, погано переносить самотність.

Привабливі риси: енергійність, прага діяльності, оптимізм.

Відразливі риси: легкодумство, дратівливість у колі близьких людей.

Дистимічний тип характеризується низькою контактністю, небагато-слівністю, песимізмом.

Привабливі риси: серйозність, сумлінність, справедливість.

Відразливі риси: пасивність, відособленість від колективу.

Циклоїдний тип схильний до змін настрою: при гарному настрої контактність висока, при поганому — низька.

Привабливі риси: у період підйому спостерігається оптимізм, жага діяльності, комунікабельність.

Відразливі риси: інтереси залежать від настрою, схильний до розчарувань, у період спаду проявляється відособленість від колективу.

Збудливий тип характеризується запальністю, схильністю до невинновдано рїзких реакцій.

Привабливі риси: у спокійному стані сумлінний і акуратний, любить тварин.

Відразливі риси: схильний до конфліктів з незначних приводів, по-дразливий, часом жорсткий.

Застряючий тип відрізняється середньою контактністю, незговірливістю; довго пам'ятає добро і зло; прагне бути першим у будь-якій справі; у конфліктах часто виступає активною стороною.

Привабливі риси: вимогливий до себе, цінує справедливість.

Відразливі риси: вразливий і мстивий, честолюбство поєднується із самовпевненістю, високі вимоги до оточуючих.

Педантичний тип здатний замучити оточуючих формальними вимогами і надмірною акуратністю; у конфлікти вступає рідко, поводитьс я пасивно; у бесіді досаждає нудними подробицями.

Привабливі риси: сумлінний, акуратний, надійний у справах і почуттях.

Відразливі риси: прагне перекласти прийняття рішення на інших.

Тривожний тип відрізняється невпевненістю в собі, звідси низька контактність із оточуючими людьми.

Привабливі риси: дружелюбний, самокритичний, виконавчий.

Відразливі риси: сторожкість, боязкість.

Емотивний тип характеризується надмірною чутливістю, має вузьке коло друзів, рідко конфліктує, образи зберігає в собі.

Привабливі риси: жалісливий, уміє радіти чужим удачам; має почуття обов'язку, виконавчий.

Відразливі риси: крайня чутливість межує зі слізливістю, що може дратувати оточуючих людей; несправедливість або грубе оточення можуть привести до нервового зриву.

Демонстративний тип здатний легко встановити контакти з людьми, прагне до лідерства, потребує уваги й похвал, важко переносить ситуації, коли ущемляють його інтереси, недооцінюють заслуги.

Приваблюючі риси: неординарний, завзятий, здатний захопити за собою інших, має розвинені артистичні здібності.

Відразливі риси: егоїстичний, схильний до брехні, хвастощів, провокує конфлікти, схильний до інтриг.

Екзальтований тип відрізняється художнім смаком, яскравістю й щирістю почуттів, надмірно вразливий; погано переносить невдачі, сумні події.

Привабливі риси: прив'язаний і уважний до друзів і близьких, жалісливий.

Відразливі риси: надмірна вразливість може підштовхнути до розпачу, а то й панікерства.

МЕТОДИКА «ВАШ ТЕМПЕРАМЕНТ»

Інструкція

Виразіть згоду (високі бали) чи незгоду (низькі бали) із запропонованими висловленнями. Система оцінок від 0 до 10.

1. Перед яким-небудь важливою для мене подією я починаю нервувати.

2. Я працюю нерівномірно, ривками.
3. Я швидко переключаюся з однієї справи на іншу.
4. Якщо потрібно, я можу спокійно чекати.
5. Мені потрібні співчуття й підтримка, особливо гіри невдачах і труднощах.
6. З рівними я нестриманий і запальний.
7. Мені неважко зробити вибір.
8. Мені не доводиться стримувати свої емоції, це виходить саме собою.

Обробка результатів

Підрахуйте бали кожного із властивих типів темпераменту за формулами:

$$M = 1 + 5 = \dots$$

$$X = 2 + 6 = \dots$$

$$C = 3 + 7 = \dots$$

$$\Phi = 4 + 8 = \dots$$

Відповідні символи – М, С, Х, Ф – запишіть у порядку убутання отриманих балів. Символи з однаковими значеннями пишуть один під іншим. Таким чином, одержують так звану пріоритетну формулу, наприклад ХСМФ. Її власника в першу чергу характеризують холеричні риси, тому його умовно можна назвати холериком. Слабкіше виражені ознаки сангвініка, меланхоліка й флегматика.

ТЕСТ «ВАШ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТИП»

У психології виділяють три психологічних типи стосовно оточуючих: інтроверт, амброверт і екстраверт.

Визначити, до якого типу відноситься людина, можна за допомогою нескладної методики. Для цього візьміть чистий аркуш паперу і намалуйте коло. А тепер доповніть коло так, щоб вийшов малюнок. Подивимося, що намальовано.

Якщо все домальоване перебуває, в основному, всередині кола (наприклад, обличчя людини, годинник і т. д.), то людина – інтроверт.

Якщо ж домальоване виявилось поза колом (наприклад, квітка, сонечко і т. д.), то – екстраверт.

Доповнення малюнка рівною мірою й зовні, і усередині свідчить, що людина відноситься до амбровертів.

Тепер охарактеризуємо особливості кожного з цих типів.

Інтроверт, звернений у себе, людина, яка важко вступає в контакт. Така людина орієнтована, як правило, на свої почуття, стримана, сором'язлива. У рішеннях серйозна, емоціям не довіряє, любить порядок. Песимістична, і тому навряд чи з неї вийде гарний педагог чи організатор. Однак такі люди незамінні, якщо необхідно виконати роботу, яка вимагає тривалого й методичного напруження, посидючості, уваги, терпіння.

Для **амброверта** характерні спокійні, рівні стосунки з людьми, відповідальність за свої вчинки. Саме такими якостями володіють гарні керівники, педагоги, всі люди, чия робота будується на спілкуванні з іншими людьми. Амброверти – це люди, які мають риси екстраверта й інтроверта, тому їх енергія спрямована і всередину, і поза собою.

Екстраверти – балакучі, товариські люди, які люблять зміну настрою. Люблять встановлювати нові контакти, але при цьому часто незібрані, невірноважені, можуть бути нав'язливими. При цьому вони чудові імпровізатори. Все у них виходить легко й невимушено. Нестримані, тому що не вважають за потрібне контролювати емоції й почуття. У роботі енергійні, демонструють прекрасну реакцію.

Другий варіант

Наведені нижче висловлювання оцініть в балах від 0 балів (якщо для вас це нехарактерно) до 4 балів (якщо подане висловлювання цілком характеризує вас).
Висловлювання

- 1) Я легко зближаюся з людьми.
- 2) У мене багато знайомих, з якими я охоче зустрічаюся.
- 3) Я говірка людина.
- 4) Я невимушено почуваю себе з незнайомими людьми.
- 5) Мені було б неприємно, якби надовго зникла можливість спілкування.
- 6) Коли мені треба щось дізнатися, я волію запитати, а не копатися в книгах.
- 7) Мені вдається пожвавити нудну компанію.
- 8) Я говорю швидко.
- 9) Коли я надовго відірваний від людей, мені дуже хочеться поговорити з ким-небудь.

1-12 балів – інтроверт

13-24 бали – амброверт

25-36 балів – екстраверт.

ТЕСТ "ЧИ КОМУНІКАБЕЛЬНІ ВИ?" (ЗА В. РЯХОВСЬКИМ).

Інструкція. На кожне із 16 запитань відповідайте "так", "інколи" або "ні".

Текст питальника

1. Вам призначено звичайну ділову зустріч. Чи вибиває вас із колії її очікування?
2. Чи не відкладаєте ви візит до лікаря до того часу, поки неможливо буде терпіти біль?
3. Чи викликає у вас ніяковість і незручність доручення виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на зборах, нараді чи іншому заході?
4. Вам пропонують поїхати у відрядження в місто, у якому ви ніколи не були. Чи докладете ви максимум зусиль, щоб уникнути цієї поїздки?
5. Чи любите ви ділитися своїми переживаннями із ким-небудь?
6. Чи дратує вас, коли незнайома людина на вулиці звертається до вас із проханням (показати дорогу, сказати, котра година, тощо)?
7. Чи вірите ви, що існує проблема батьків і дітей і що людям різних поколінь важко розуміти одне одного?
8. Чи посоромитеся ви нагадати знайомому, що він забув віддати вам гроші, які позичив місяць тому?
9. У ресторані чи їдальні вам подали неякісну страву - чи промовчите ви, лише розсерджено відсунувши тарілку?
10. Залишившись наодинці з людиною, ви не вступите з нею у розмову і відчуватимете незручність, якщо вона заговорить першою?
11. На вас наводить жах довга черга, де б вона не була (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру). Ви швидше відмовитеся від свого наміру, ніж станете у хвіст черги?
12. Чи боїтеся ви брати участь у комісії з розгляду конфліктних ситуацій?
13. У вас є власні індивідуальні критерії оцінювання літературних героїв, творів мистецтва, культури, і ніяких "чужих" думок щодо цього ви не приймаєте. Це так?

14. Почувши десь у кулуарах помилкові висловлювання з добре відомого вам питання, чи промовчите ви і не станете сперечатися?
15. Чи викликає у вас прикрість чиєсь прохання допомогти розібратися в службовому питанні або навчальній темі?
16. Вам легше висловити свої погляди в письмовій чи усній формі?

Опрацювання результатів.

За кожну відповідь "так" зарахуйте собі 2 бали, "інколи" - 1 бал, "ні" - 0 балів.

Результати порівняйте з ключем;

- 30-32 бали. Ви некоммунікбельні, і це ваша біда, оскільки від неї найбільше страждаєте ви самі. Вашим близьким також нелегко. На вас важко покластися у справі, яка потребує групових зусиль. Спробуйте бути більш коммунікбельним, контролюйте себе;

- 25-29 балів. Ви замкнені, небалакучі, надаєте перевагу самотності, і тому у вас мало друзів. Думки про те, щоб змінити роботу, або необхідність нових контактів змушують вас панікувати і надовго виводять із рівноваги. Ви знаєте цю особливість свого характеру і буваєте незадоволені собою. Однак ви не можете змінити ці особливості характеру, хоча трапляються хвилини, коли ви буваєте коммунікбельними. Потрібно тільки захотіти;

- 19-24 бали. Ви досить коммунікбельні й у новій ситуації відчуваєтеся достатньо впевнено. Нові проблеми вас не лякають. Однак із новими людьми ви сходитеся обережно; у суперечках і дискусіях берете участь неохоче. У ваших висловлюваннях інколи надто багато сарказму, без причини на те. Ці вади можна виправити.

-14-18 балів. Ваша коммунікбельність у нормі. Ви із задоволенням слухаєте цікавого співбесідника; достатньо^ терплячі у спілкуванні з іншими; обстоюєте свої погляди без запальності. Без неприємних переживань ідете на зустріч із новими людьми. У той самий час не любите гамірливих компаній; екстравагантні вчинки і багатослів'я викликають у вас роздратування;

- 9-13 балів. Ви достатньо коммунікбельні (часом навіть занадто). Любите висловлюватися з різних приводів, викликаючи роздратування в оточення. Легко знайомитеся із новими людьми. Любите бути в центрі уваги; нікому не відмовляєте у проханнях, хоч не завжди можете їх виконати. Інколи вибухаєте гнівом, але швидко заспокоюєтеся. Вам не вистачає посидючості, терпіння і відваги при зіткненні із серйозними проблемами, хоча за бажання ви можете змусити себе не відступати;

- 4-8 балів. Про вас говорять - "щира, відверта душа". Коммунікбельність б'є з вас ключем; ви завжди в курсі всіх справ. Любите брати участь у дискусіях, хоча серйозні теми можуть викликати у вас "мігрень" і "хандру". Із легкістю берете слово з будь-якого приводу, навіть якщо маєте про предмет розмови поверхове уявлення. Усюди відчуваєтеся "у своїй тарілці". Беретеся за будь-яку справу, хоча не завжди можете успішно довести її до завершення. З цієї причини керівники і колеги ставляться до вас із деякою обережністю і сумнівами. Поміркуйте над цим;

- менше 3 балів. Ваша коммунікбельність має хворобливий характер. Ви говірки, багатослівні, втручаєтеся у справи, які вас не стосуються. Беретеся дискутувати щодо проблем, у яких абсолютно не компетентні. Часто стаєте причиною різноманітних конфліктів у вашому оточенні. Ви запальні, часто ображаєтеся і буваєте необ'єктивні.

Серйозна робота не для вас. Людям і на роботі, і вдома важко з вами. Вам потрібно попрацювати над собою і своїм характером! Насамперед виховуйте у собі терплячість і стриманість, повагу до людей; подумайте про своє здоров'я - такий стиль життя негативно позначається на ньому.

СЛОВНИК ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Агресія – індивідуальна або колективна дія, спрямована на нанесення фізичної або психологічної шкоди, збитку, застосування сил стосовно однієї людини або групи осіб; войовничо-загрозлива поведінка. Агресивні дії можуть направлятися суб'єктом на самого себе, набуваючи форми аутоагресії (наприклад, суїцидна поведінка).

Адаптація – пристосування, звикання індивіда до нових умов, до мінливого соціального середовища.

Активність особистості – здатність людини робити суспільно значимі перетворення у світі на основі присвоєння багатств матеріальної та духовної культури, що проявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні.

Акцентуація характеру – надмірна виразність окремих рис характеру та їхніх сполучень, що представляє крайні варіанти норми, що межують з психопатіями.

Альтруїзм – протилежність егоїзму; система ціннісних орієнтацій особистості, при якій центральним мотивом і критерієм моральної оцінки є інтереси іншої людини або соціальної спільності; безкорислива турбота про благо інших.

Анкета – методичний засіб для одержання первинної соціологічної та соціально-психологічної інформації на основі вербальної комунікації. Анкета являє собою набір запитань, кожне з яких логічно пов'язане з центральним завданням дослідження.

Антисоціальна поведінка – поведінка, спрямована проти інтересів суспільства в цілому, конкретних людей.

Асоціальна поведінка – недотримання моральних і моральних норм суспільства.

Астенія – нервово-психічна слабкість, що проявляється у підвищеній стомлюваності та виснаженні, зниженості порогу чутливості, крайній нестійкості настрою, порушенні сну. Виникає в результаті різних захворювань, а також при надмірних розумових і фізичних перенапруженнях, тривалих негативних переживаннях і конфліктах.

Бесіда (у психології) – метод одержання інформації на основі вербальної (словесної) комунікації.

Взаємодія – спільна діяльність двох (або більше) людей, у ході якої проходять зміни в психічній реальності кожного з них. Ці зміни кожним учасником взаємодії переживаються як наслідок присутності іншої людини. Найважливішою ознакою взаємодії є наявність переживань подібності й відмінності його одне від одного. Ці переживання опосередковані наявністю спільного для всіх взаємодіючих предметів їхньої спільної активності.

Виховання – цілеспрямований і систематичний вплив на людину з метою формування в нього певних норм поведінки, світогляду і розумових здібностей.

Воля – форма активності особистості, виражена у свідомій саморегуляції людиною своєї діяльності й поведінки, спрямована на подолання труднощів при досягненні поставлених завдань.

Відчуття – найпростіший пізнавальний психічний процес відображення окремих властивостей предметів і явищ при безпосередньому впливі на органи почуттів.

Вікові особливості розвитку – типові особливості віку; що визначають основний напрямок розвитку людини в онтогенезі.

Готовність до шкільного навчання – бажання та усвідомлення необхідності вчитися, що виникає в результаті соціального дозрівання дитини.

Девіантна поведінка – поведінка, що відхиляється.

Делінквент – суб'єкт, чия поведінка, що відхиляється (добродесна) поведінки в крайніх своїх проявах являє собою кримінально карну дію; правопорушник, злочинець.

Діяльність – внутрішня (психічна) або зовнішня (фізична) активність людини, що регулюється свідомою метою.

Експеримент – проведення дослідження в умовах заздалегідь запланованої (зокрема, спеціально створеної) зміни реальності з метою одержати результати, які можна узагальнити.

Емоції – психічне відображення у формі безпосереднього упередженого переживання життєвого змісту явищ і ситуацій, зумовленого відношенням їхніх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта.

Здібності – індивідуально-психологічні особливості особистості, що є умовою успішного виконання тієї чи іншої діяльності.

Зона актуального розвитку – проявляється в можливості людини організувати свій психічний простір і діяти в йому.

Зона найближчого розвитку – зміна психічної реальності людини під впливом безпосереднього впливу іншої людини. Захід вливу іншої людини не руйнує меж «Я», а відповідає їй, створюючи можливість для прояву динамічних характеристик «Я».

Інтелект – відносно стійка структура розумових здатностей індивіда; розумова здібність людини.

Інтерес – це виборче відношення особистості до об'єкта через його життєве значення та емоційну привабливість.

Методи дослідження – способи одержання фактів про прояви психіки.

Методика дослідження – форма реалізації методу, сукупність прийомів і операцій (їхня послідовність та взаємозв'язок), а також формалізовані правила збору, обробки й аналізу інформації.

Мислення – пізнавальний психічний процес, що виражається в узагальненому та опосередкованому відображенні дійсності.

Мотив – це спонукання до діяльності.

Мотивація внутрішня – активність, викликана особистими мотивами учня, наприклад, допитливістю або бажання самоствердження.

Мотивація зовнішня – активність, обумовлена зовнішніми, суспільно значимими мотивами.

Наслідування – дотримання якого-небудь параметра, зразка.

Особистість – 1) індивід як суб'єкт соціальних відносин і свідомої діяльності; 2) обумовлена включеністю до суспільних відносин системна якість індивіда, що формується в спільній діяльності та спілкуванні.

Пам'ять – пізнавальний психічний процес збереження та відтворення інформації.

Переживання – емоційний стан відображення внутрішнього ставлення людини до явищ дійсності.

Поведінка – взаємодія з навколишнім середовищем, опосередковане зовнішньою або внутрішньою активністю суб'єкта.

Потреба – це об'єктивна нестача людини в певних умовах, що забезпечують її життя та розвиток.

Психодіагностика – виявлення за допомогою психодіагностичних методів (методик) індивідуальних показників психічного розвитку та порівняння їх з нормою (діагноз).

Психокорекція – система заходів, що дозволяє ліквідувати відхилення в психічному розвитку.

Психологічна служба — система спеціальних установ, які створюються у різних соціальних інститутах та організаціях й покликані надавати кваліфіковану психологічну допомогу людям.

Психологічне здоров'я сім'ї – інтегральний показник її функціонування, що відображає якісний бік соціально-психологічних процесів сім'ї, показник соціальної активності її членів у внутрішньосімейних відносинах, у соціальному середовищі та професійній сфері, а також стан душевного психологічного благополуччя сім'ї, що забезпечує адекватну життєвим умовам регуляцію поведінки й діяльності всіх її членів.

Психологічне консультування – надання практичної психологічної допомоги людям у формі порад і рекомендацій, на основі попереднього вивчення проблем, що хвилюють цих людей, а також їх самих та їхніх стосунків з оточуючими людьми.

Психопрофілактика – система заходів, що попереджають відхилення в психічному розвитку.

Самоконтроль – раціональна рефлексія та оцінка суб'єктом власних дій на основі особистісно значимих мотивів і установок, що полягає у звіренні, аналізі та корекції відносин між цілями, засобами й наслідками дій.

Самооцінка – оцінка людиною самої себе, своїх можливостей, свого місця серед інших людей у системі міжособистісних стосунків.

Саморегуляція – заснована на принципі зворотного зв'язку (найважливішій якості живого) і являє собою зміну різних проявів життя в міру їхнього здійснення як відновлення цілісного потоку життя.

Самосвідомість – вище вираження свідомості в людини як члена суспільства, спрямованого на саму себе.

Самоствердження – прагнення до реалізації власних домагань на визнання і викликана цим прагненням поведінка.

Сором – емоція, що виникає в результаті усвідомлення людиною реальної або мнимої невідповідності її вчинків,

Соціальна ситуація розвитку (за Л. С. Виготським) – те особливе сполучення внутрішніх процесів розвитку і зовнішніх умов, що є типовим для кожного вікового етапу, обумовлює й динаміку психічного розвитку протягом відповідного вікового періоду, і виникаючі до його кінця якісно нові психологічні утворення.

Соціальні норма оцінювання — оцінка успіхів учня при порівнянні з успіхами інших учнів.

Соціометричний статус – положення суб'єкта в системі міжособистісних відносин.

Спостереження – один із методів психологічного дослідження, що полягає в навмисному, систематичному та цілеспрямованому сприйнятті психічних явищ з метою вивчення їхніх специфічних змін у певних умовах і відшукування змісту цих явищ, що безпосередньо не даний.

Сприйняття – психічний процес, що виражається в цілісності відображення предметів і явищ навколишнього світу, що виникає при безпосередньому впливі на органи почуттів.

Спрямованість особистості – сукупність стійких мотивів, що орієнтують діяльність особистості й щодо незалежних від наявних ситуацій. Спрямованість особистості характеризується її інтересами, схильностями, переконаннями, ідеалами, у яких виражається світогляд людини.

Спілкування – взаємодія суб'єктів, що здійснюється знаковими засобами.

Страх – емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда й спрямована на джерело дійсної або уявлюваної небезпеки.

Сім'я – це історично конкретна система взаємин між людьми, між батьками й дітьми, мала група, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту й взаємною моральною відповідальністю, як соціальну необхідність, що обумовлена потребою суспільства у фізичному й духовному відтворенні населення.

Тест – система завдань, що дозволяють виміряти рівень розвитку певної якості (властивості) особистості. Існують три основні сфери застосування тестів: а) утворення; б) професійна підготовка й відбір; в) психологічне консультування.

Тривожність – схильність індивіда до переживання тривоги, що характеризується низьким порогом виникнення реакції тривоги; один з параметрів індивідуальних розходжень.

Увага – зосередження свідомості на якому-небудь предметі або явищі.

Упертість – 1) окремих випадок негативізму; 2) невмотивована протидія всьому тому, що йде від інших; 3) особливість поведінки як дефект вольової сфери індивіда, що виражається в прагненні, будь-що вчинити по-своєму, всупереч розумним доводам, проханням, порадам, вказівкам інших людей.

Уява – пізнавальний психічний процес, що виражається в побудові образів продуктів праці, а також забезпечує створення програми поведінки в тих випадках, коли проблемна ситуація характеризується невизначеністю.

Ціннісні орієнтації особистості – поділювані особистістю соціальні цінності, що виступають як цілі Життя й основні засоби досягнення цих цілей і через це набувають функцій найважливіших регуляторів соціальної поведінки індивідів.